

запобігання насильству в сім'ї. Оскільки значно більша частина курсантів експериментальних груп тепер має середній та високий рівні сформованості означених компонентів готовності, то можемо стверджувати, що курсанти цих груп мають загальну готовність до здійснення роботи із запобігання насильству в сім'ї.

Таким чином, експериментальна перевірка розробленої педагогічної технології підготовки курсантів до роботи із запобігання насильству в сім'ї показала, що її реалізація є ефективною при формуванні готовності курсантів до професійної діяльності, зокрема, до роботи із запобігання насильству в сім'ї.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кларин М.В. Педагогическая технология / М.В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 75 с.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В.П. Беспалько. – М., 1995. – 190 с.
4. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

БОРИСЕНКО В.М.

ЕМОЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Розуміння того, що якісна освіта є одним з основних ресурсів розвитку суспільства, зумовлює потребу змінити ставлення до неї як до механізму передачі етичних норм, ідеалів і значень буття, без чого не може відбутися особистість, її громадянська позиція, становлення якої формується під впливом моральних і духовних цінностей. На жаль, останнім часом освіта втратила головну свою функцію – розвиток духовності людини: в системі навчальних закладів пріоритетом стає засвоєння знань, набуття практичних умінь та навичок. Навчання здійснюється як знеособлений процес, виконуючи свої функції без урахування емоційного компонента [6]. Знання не завжди набувають особистісного сенсу та стають системою цінностей для студентів. Особистісні якості, здатність любити, співчувати – все це в кінцевому підсумку проростає з розвиненої сфери почуттів. Лише за умови перетворення знання на засіб духовного збагачення студент стає суб'єктом освітнього процесу. Постає питання, чи достатньо сьогодні студенти вищих навчальних закладів обізнані щодо оптимальних емоційних проявів педагога?

Мета статті – розглянути емоційний компонент у структурі освіти вищого навчального закладу на сучасному етапі.

Згідно з психологічним словником, емоції (від лат. *emovere* – приголомшую, хвилюю) – “психічне відображення у формі безпосереднього відбиття переживання життєвого значення явищ і ситуацій, зумовленого відношенням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Будучи суб'єктивною формою вираження потреб, емоції передують діяльності для їх задоволення, спонукаючи і спрямовуючи її” [9, с. 46].

У науковій літературі приділено значну увагу вивченню ролі емоцій у житті та діяльності людини. Підхід психологів до вирішення цієї проблеми неоднозначний.

С. Рубінштейн розглядає суть емоцій через ставлення людини до дійсності. Він вважає, що відчуття – це ставлення людини до світу; до того, що вона відчуває й робить у формі переживання; до навколишньої дійсності, що становить сферу відчуттів або емоцій людини. Емоції, на його думку, виражають стан суб'єкта і його ставлення до об'єкта, вирізняються полярністю, тобто можуть бути як позитивними, так і негативними [11].

Ситуативний підхід до визначення суті емоцій розвивав К. Ізард. Він вважав, що “емоції – спільна функція фізіологічно збудливої ситуації, її оцінки і ставлення суб'єкта до цієї ситуації” [3, с. 17]. Емоції виникають як результат змін у нервовій системі, що зумовлені дією внутрішніх станів людини і зовнішніми подіями.

Польський учений Я. Рейковський розглядає два аспекти емоційних процесів:

а) відображення, коли емоції виступають специфічною формою відображення значення об'єктів для суб'єкта;

б) відносини, коли емоції є формою активного ставлення людини до світу.

Емоційні процеси об'єднують у собі три основні компоненти: емоційне збудження, зміст емоцій, знак емоцій. Позитивні емоційні процеси активізують діяльність, підвищують її результативність. Негативні емоції дезорганізують ту діяльність, яка призводить до їх виникнення, але організують дії, спрямовані на зменшення або усунення шкідливих дій [10]. Розглядаючи емоції як психічний процес, Я. Рейковський досліджував їх вплив на пізнавальні процеси. Він виділив чинники, що вибірково впливають на пізнавальні процеси: інтенсивність емоцій, особливість пізнавальних процесів і особливості суб'єкта, тобто його специфічні й відносно стійкі риси. На думку ученого, інтенсивність емоцій визначає різні рівні їх прояву в пізнавальних процесах [10].

Останні дослідження американських учених, зокрема, показують, що навіть розумові здібності не є такими важливими, як рівень емоційного розвитку. Йдеться про набір тих якостей, які, власне, дають ключ до розгадки того, чому за умови однакових розумових здібностей одному вдається сягнути далеко, а інший не зрушує з місця. Тенденції використання емоційного потенціалу сьогодні набувають чітких обрисів у практиці робіт навчальних закладів. Цікаві думки стосовно комунікативних аспектів емоційного розвитку в практиці дошкільних навчальних закладів як першої сходинки соціалізації особистості, висловлює Т. Павленко, зазначаючи, що у школі навчають лічби та письма, дають знання про таємниці Всесвіту, фізичні та хімічні явища, будову матерії, але не навчають найважливішого – як розбиратись у собі, керувати своїми емоціями, досягати поставленої мети, співчувати іншим і розуміти їх, як безконфліктно спілкуватись одне з одним [8, с. 19].

Обізнаність щодо емоційних аспектів того, що відбувається, здатна розширити здібності, які вимірюються інтелектуальним коефіцієнтом. Як було встановлено фізіологом Девідом Вечслером у 1940 р., індивідууми з однаковими показниками інтелектуального коефіцієнта можуть значно відрізнитися завдяки їх ефективній здатності вправлятися з довір'ям [7].

Термін “емоційний інтелект” вперше з’явився в науковому лексиконі у 1990 р., його авторство належить психологу Йельського університету Пітеру Саловею та вченому з університету Нью-Гемпшира Джону Мейєру (США). Скоротив його до аббревіатури EQ доктор психології Деніел Големан (Daniel Goleman). У 1998 р. було опубліковано його книгу “Робота над емоційним мисленням”. У цьому ж році консалтингова фірма “Хей Макбер” (Hay McBer), з якою співпрацював Д. Големан, опублікувала методичку вимірювання емоційного мислення – анкету з емоційної компетентності для людей, що займаються бізнесом (ECI). Д. Големан зазначає, що коефіцієнт емоційного розвитку складається з уміння розібратися в собі та своїх почуттях, здатності співпереживати й допомагати іншим, підпорядкувати свої емоції досягненню мети, продиктованої потребами [12].

Г. Орме підкреслює, як важливо усвідомити, що емоційна сфера не протиставляється інтелектуальній, не є тріумфом одного процесу над іншим, оскільки це унікальне перетинання їх обох [7].

Починаючи з Д. Карузо, вчені надають великого значення такій комбінації, як мислення та почуття, гармонізація інтелектуального й емоційного факторів. Одна з перших праць на тему емоційного мислення датується 1920 р. й належить Р. Трондайку. Його дослідження сфокусовано на тому, що формує мислення. Автор говорить, що “соціальне мислення” є складовою загального мислення; визначає його як здатність розуміти інших і діяти або поводитися по відношенню до інших мудро. Проте дослідник випустив з поля зору той факт, що “соціальне мислення” може стати важливою складовою розвитку системи освіти. Це припущення набагато випереджало його час, оскільки на той період розвитку системи освіти дітей “краще було бачити і не чути”, а пропозиція “зібратися разом і розвинути цю теорію” не була підтримана. Пройшло 15 років до того, як дослідження у цій сфері було продовжено [7, с. 45].

Сьогодні загальноприйнятим вважають положення про те, що емоційні процеси посідають найважливіше місце у структурі психічної діяльності людини. Виникаючи в умовах діяльності людини, будучи “релевантними саме діяльності”, емоції виконують важливу роль у мотивації, а включаючись у процес формування особистісної спрямованості, вони як цінності визначають схильність індивіда до будь-яких діяльностей (Б.І. Додонов, 1965). Емоції характеризують, наскільки дійсність відповідає потребам і водночас відображають досягнуті зміни. Показано, що емоції беруть участь у регуляції поведінки людини, і водночас вони – оцінка міри відповідності будь-якого об’єкта потребам, а призначення цих “оцінок” – презентація в психіці мотиву діяльності. Роботи О.К. Тихомирова (1985) свідчать, що емоції не лише активізують процеси мислення (подив, сумнів, успіх, радість), стимулюють пошук, пробуджують у людини бажання вирішувати проблему, що виникла, знайти оптимальні й ефективні засоби вирішення її, але, будучи складовими структури процесів мислення, виконують функції евристик (пошуків). В ряді досліджень, присвячених творчій діяльності людини, хоча і не ставилося завдання показати роль у ній емоційних процесів, тим не менше, зримо наявна думка, що творчість неможлива без емоцій [2].

Велику роль у пізнавальному процесі психологи відводять емоціям і виділяють шість функцій емоцій: оцінювальну (емоції є мовою або системою сигналів, за допомогою яких суб'єкт дізнається про значущість того, що відбувається); спонукальну; дезорганізаційну (тобто здатність емоцій порушувати цілеспрямовану діяльність); закріплення гальмування, підкріплення (тобто здатність емоцій залишати сліди в досвіді індивіда); передбачення (емоції, що виникають при цьому, сигналізують про можливий приємний або неприємний результат); евристичну.

Всі названі функції емоцій виявляються в пізнавальних процесах і впливають на характер їх перебіг. В. Вілюнас вважав, що емоції щодо пізнавальних процесів виступають не тільки в пасивній ролі, але й є активним засобом навчального процесу [2].

Механізм емоційної корекції узгоджує загальне спрямування та динаміку особистості з тим значенням, яке має для неї конкретна ситуація й виконувати для задоволення власних потреб та інтересів дії щодо реалізації своїх ціннісних установок. Отже, розвивати EQ найкраще за умов, навчаючи студентів доброзичливого та ефективного спілкування з іншими.

Здійснення дослідження в цьому напрямі потребує уточнення ряду понять, що характеризують емоційну сферу в цілому та соціальні емоції зокрема. Більшість авторів (В.В. Богословський, А.Г. Ковальов, Г.С. Костюк, Н.Д. Левітов, Г.А. Фортунатов та ін.), класифікуючи емоції за їх предметним змістом, виділяють групу емоцій, специфічних для моральної поведінки людини, в яких відображається ставлення людини до суспільства, людей, що його оточують, та самої себе. “Моральні почуття, – стверджує П.М. Якобсон, – це все, що відчуває людина при сприйнятті явищ дійсності під кутом зору морального начала від категорій моралі, напрацьованих суспільством” [2, с. 381].

Багато труднощів виникає як у практичному експериментальному вивченні, так і в теоретичній інтерпретації емоційних процесів. Це зумовлено рядом причин. Почасти ми вже про них згадували, вони описані багатьма дослідниками (В.К. Вілюнас, Я. Рейковський, П.М. Якобсон), а тому немає особливої потреби детально зупинятися на цьому питанні. Що стосується проблеми соціально орієнтованих емоцій, то труднощі, що пов'язані з їх вивченням, зумовлені рядом додаткових причин. Насамперед, це вплив релігії та етики. Етика й релігія завжди виявляли підвищений інтерес до почуття сорому, вини співчуття, а ще більший – до сумління, відповідальності. Різноманітні філософсько-етичні напрями, релігія наклали свій відбиток на психологічній інтерпретації соціальних емоцій і в багатьох випадках спричиняли труднощі при їх визначенні. Ми зупинилися на цих труднощах не з метою звернути на них увагу чи виправдати можливі недоліки в роботі, а, перш за все, для того, щоб підкреслити важливість теоретичної та практичної розробки проблеми. Ми згодні з думкою багатьох дослідників емоцій про те, що статусу “науковості” набувають лише ті положення, що можуть бути перевірені емпірично, і не зовсім прийнятні для досліджень емоційних явищ, але ми вважаємо, що і повне ігнорування експериментального підходу також збіднює теорію емоцій.

Висновки. Емоційний компонент посідає важливе місце у структурі освіти вищого навчального закладу. Орієнтуючись на процеси гуманізації навчання; цілісне формування особи, яка вчиться; визнання її цінності й необхідності для сучасного суспільства, ми, перш за все, мусимо пам'ятати, що вона формується особистістю вчителя, педагога [1]. Визнаючи пріоритет емоцій світоглядних почуттів, тобто вирішальне значення емоційного ставлення до світу, ми вважаємо за необхідне підкреслити вихідне положення про те, що модальність емоційного ставлення формується через досвід комунікації та взаємодії зі світом. Світовідчуття становить той життєвий тонус особистості, від якого великою мірою залежить якість та рівень емоційно-вольової регуляції будь-якої діяльності взагалі. У самому понятті “освіта” закладено єдність інтелекту й емоцій. І. Ільїнський вважає, що освіта – це “процес керівництва залученням молодих поколінь до тих форм відчуття, мислення й поведінки, цінностей і звичок, які характерні для суспільства на заданому етапі розвитку” [4, с. 165]. Особистісний розвиток людини відбувається при вдосконаленні вищих емоцій і почуттів. В індивідуальному розвитку людини почуття відіграють важливу соціалізаційну роль. Вони є значущим фактором у формуванні особистості, особливостей її мотиваційної сфери.

Література

1. Бахтиярова В.Ф. Современные подходы к качеству образования : сборник учебно-методических разработок. – Уфа : БИРО, 2007.
2. Вилюнас В.К. Основные проблемы психологической теории эмоций / В.К. Вилюнас // Психология эмоций : тексты. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 3–26.
3. Изард К. Эмоции человека : пер. с англ. / К. Изард. – М. : Изд-во МГУ, 1980.
4. Ильинский И. Образовательная революция / И. Ильинский. – М., 2002.
5. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / Я.А. Коменский. – М., 1982. – Т. 2.
6. Кондрашова Л.В. Гармонізація інтелектуального та емоційного факторів навчання у забезпеченні якісної освіти учнів / Л.В. Кондрашова, Н.Є. Федорина, А.Г. Міняйленко. – Кривий Ріг, 2008. – 274 с.
7. Орме Гиту. Эмоциональное мышление как инструмент достижения успеха : пер. с англ. / Орме Гиту. – М. : “КСП+”, 2003. – 272 с.
8. Павленко Т. Емоції, емоції...: Комунікативні аспекти емоційного розвитку / Т. Павленко // Палітра педагога. – 2003. – № 2. – С. 19.
9. Психология : словарь / под общей ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1990.
10. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций : пер. с польского / Я. Рейковский ; вступительная статья В.К. Вилюнаса. – М. : Прогресс, 1979.
11. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М., 1946.
12. Goleman Daniel. Emotional intelligence / Daniel Goleman. – London, 2006. – 354 p.

БОЧАРОВА О.А.

ОБДАРОВАНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМА ВИЯВЛЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ

Людству давно відомо, що без розкриття талантів кожної людини суспільство не може рухатися вперед. Особливу увагу у процесі пошуку нових технологій, знань, теорій приділяють тій частині суспільства, яку називають інтелектуальною елітою. Ні в законодавчих актах, ні в науковій літературі не можна